

A KORSZERŰ, ORGANIKUS BOKORTANYA VÍZIÓJA EGY HAGYOMÁNY TOVÁBBFEJLESZTÉSE

Bodonyi Csaba

A tanya egyidejűleg sajátos települési és gazdálkodási forma. Szervesen együtt él benne a földi életet élő gazda az életet adó földdel. A gazdag múltú magyar tanyavilágban, az alföldi szórt tanyavilágon kívül, Nyíregyháza térségében kialakult egy sajátos településforma: a bokortanya, vagy tanyabokor (régebben szálláshelyek). Ez sajátosságainál és hungarikum voltánál fogva megkülönböztetett figyelmet érdemel.¹

A 260 éve, gróf Károlyi Ferenc kezdeményezésére létrehozott 68 bokortanya Nyíregyháza körüli koncentrált kiterjedt hálózata önmagában különös regionális térszerkezeti, táji elem. Mint közismert, a bokortanyák társadalmi is sajátos és egységes, amely a Békés megyei és felvidéki evangélikus szlovák (tirpák) népesség betelepítésével alakult ki.² A szabolcsi tanyarégió 260 éve él, igazolva a telepítés egykori bátorságát, életképességét; 260 éve gazdálkodási egységként, 150 éve pedig lakóhelyként is.

Van tehát egy történelmi településmin-tánk (archetípus) az egyéni és közösségi gazdálkodás ötvözetére.

Ma, amikor a vidékfejlesztés, ezen belül a tanyamegújítási program végre napirend-re került, érdemes elgondolkodni azon, hogy milyen speciális figyelmet és kezelést

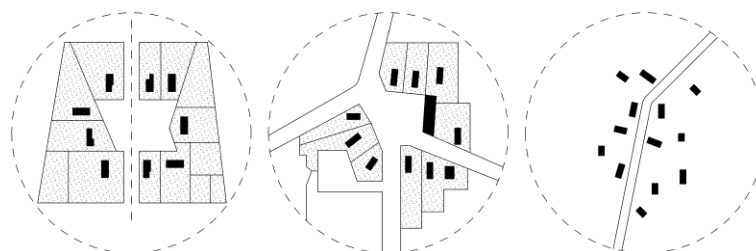
igényel a bokortanya-hálózat, és milyen fejlesztést inspirál. Építészként – és szabolcsi tanyán nevelkedett gyermekként érzelmi-gem is motiváltan – úgy gondolom, hogy a bokortanya települési és gazdálkodási szerkezete olyan fejlesztési potenciállal bír, mely a korszerű családi gazdálkodás sajátos új modelljét kínálja.

A bokortanya XXI. századi korszerű formája, gazdálkodási, társadalmi és települési vonatkozásban, valamint életforma tekintetében egyaránt átfogó ökológikus és szerves változata, mintája lehetne a családi – de bizonyos aspektusaiban tanyaközösségi – földhasználatnak, vagyis a bérelhető állami föld felosztásának. E tanyák legfontosabb eleme a hagyományos autonómia, és nem a városi agglomeráció vagy „urbanizáció” sorsa. Lényege tehát nem a városi hálózatokra való kapcsolódás, hanem – a közút kivételével – a hálózatfüggetlenségre és teljes megújuló energiatermelésre alapozott önellátás. A bokortanyákra vonatkozó rendezési tervek sajnos a városi ellá-

tórendszer kiterjesztését célozzák, városi agglomerációs övezetnek, lakóterületnek, a tanyasi turizmus célpontjainak tekintik, és nem sajátos, önálló gazdálkodási egységként kezelik.

A fejlesztési koncepció kétirányú lehet; egyrészt a meglévő bokortanyák fejlesztésére, másrészt a hagyomány értékei alapján új, korszerű bokortanyák mai létesítésére irányulhat.

A meglévő bokortanyák fejlesztésekor a célok azonosak lehetnek az új bokortanyáknál megfogalmazottakkal: korszerű biogazdálkodás, öntözéses intenzív művelés, megújuló energiahasznosítás, közös tárolás, feldolgozás és értékesítés, önálló organikus társadalmi egység és autonóm igazgatási forma. Ennek feltétele a meglévő beltelkek és – ahol ez felborult – a szántók hagyományos viszonyának rekonstrukciója. Lehetővé kellene tenni, hogy a bokortanyák mint települési egységek közös célok szerint, települési közösségként pályázhassanak központi fejlesztési forrásokra. Képzelnék el azt

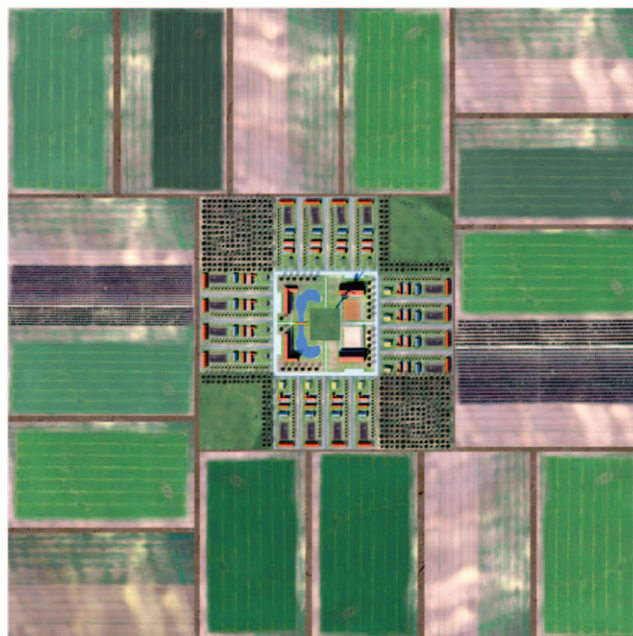
1. ábra • Jellemző bokortanya-szerkezetek

¹ Hasonlóan sajátos hazai értékünk az ugyancsak köztes településforma, a pincefalvak.

² Tegyük hozzá érdekességként, hogy a már említett pincefalvak pedig zömében a német népesség letelepedésének köszönhetőek.

2. ábra • Centrális szerkezetű bokortanya (Gerhátbokor) – fejlesztési minta. Meglévő bokortanyák: átlagos tanyaszám 23, méret 18 kh (1,8 kötél) = 10,37 ha /tanya (legalább öt és legfeljebb hat hold).

3. ábra • Új bokortanya ideálterve. Átlagos tanyaszám 24 (16-32, elemzés alatt), átlagos terület 15 ha (10-20 ha), átlagos bokortanya-terület 440 ha (240-640 ha)

az állapotot, melyben a meglévő, kb. 60 bokortanya egy korszerű, minősített biogazdálkodási hálózatként működik.

Új bokortanyák: hagyományból eredő progresszió. 260 éve gróf Károlyi Ferenc a földhasználaton kívül négy feltételt biztosított a tanyák megszületéséhez: autonómia, szabad vallásgyakorlás, faanyag az épülethez, három éves adókedvezmény. Miért ne lehetne e hagyományra egy új, korszerű víziót, tervet teremteni? Az új tanyakoncepció a meglévő bokortanyák létéből, elemzéséből fakad. Korszerűsítési iránya ugyan-

az: öntözéses intenzív biogazdálkodás, megújulóenergia-felhasználás minden területen, hálózatfüggetlenség, közös tárolás és feldolgozás, nagy hozzáadott érték, átfogó ökológiai szemlélet, önálló biotermék értékesítés, közös géppark, erdő, legelő, üvegház és közösségi épületek, valamint egy új-régi életmodell.

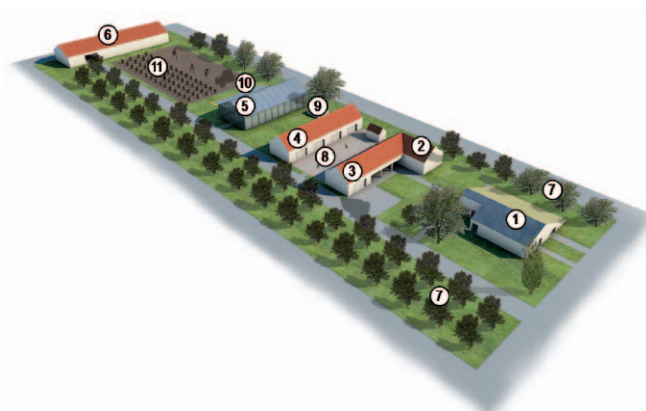
A megvalósítás első lépése egy meglévő bokortanya korszerűsítése kísérletként, a leírt koncepciók szerint, egy önként vállalkozó bokortanyára alapozva; valamint kísérlet egy új, korszerű bokortanya létesítésére a családi gazdálkodás és az állami

földbérlet sajátos formájaként. A meglévő és új bokortanyák természetesen a helyi ökoszisztémától függően eltérő szerepűek és településszerkezetűek, így egyediek. A mellékelt tervrajzok ideáltervek, helyszín szerint változtathatóak.

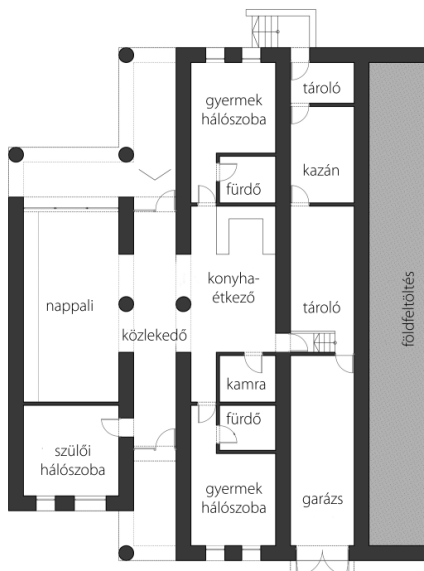
Második lépésként a meglévő tanyák fokozatos rekonstrukciójával, valamint új bokortanyák földbérletéhez igazodó folyamatos létrehozásával lehetne megalapozni egy korszerű, intézményes magyar biogazdálkodást. Képzelnünk el a korszerű meglévő és új bokortanyák, valamint az egyedi alföldi tanyák országos hálózatát, mint a magyar

4. ábra • Tanyamag terve • 1 – szélkerék, víztorony, energiaközpont; 2 – halastó, kubikgödör; 3 – feldolgozó és árusítóraktár; 4 – raktár, hűtőház; 5 – közösségi épület; 6 – tekepálya; 7 – sportpálya; 8 – üvegház; 9 – lugas; 10 – játszótér.

5. ábra • Kerített beltelek ideálterve (1 magyar hold) • 1 – lakóház (zöldtető vagy zsúp-, nádfedés és napkollektor); 2 – nyári konyha; 3 – gépkocsi tároló; 4 – istálló; 5 – fólia vagy üvegház; 6 – gazdasági épület; 7 – gyümölcsös; 8 kisállattartás; 9 – komposzt; 10 – fűrt kút és tó; 11 – zöldegeskert.

6. ábra • Lakóház alaprajzi vázlata

családi biogazdálkodás együttműködő, dán színvonalú, exportképes rendszerét.

Mindez számos kérdést vet fel. Járható út-e a régi? Van-e bennünk olyan erős felismerés és elszántság, mint gróf Károlyi Ferencben 260 éve? Ki legyen a kezdeményező, az állam? Netán egy mai „gróf”? S kik lennének az új telepeselek? Csak a helyiek, vagy mások is? Az elvárható, hogy mindegyikük hozzáértők legyenek. Ugyanakkor némi nyitásra volna szükség, mert úgy tűnik, a valamikori erőszakolt urbanizáció ellentétéként jelentkezik egy társadalmi igény – főként a fiatalok között – a vidéki önellátó, természetes lét és életminőség felé. Érezhető egy spontán visszaáramlás is, me-

lyet célszerű támogatni (pl. Magfalva, „tündérbertek” stb.). A mai információs társadalomban elképzelhető ez a visszaáramlás, és az is, hogy a családban csak az egyik felnőtt legyen mezőgazdász.

A társadalmi élet az új 16-30 családos bokortanyán a hagyományos háromgenerációs összetételt igényli, közösségi helységgel (elemi iskola, mely egyben kápolna és találkozóhely). A bokortanya előnye az egyedivel szemben a nagyobb biztonság és a mobilitás, például a szabadidő eltöltésében, vagy az utazás nagyobb szabadsága, hiszen a közösség ebben rendszeres kölcsönös segítséget adhat tagjainak.

Az ökológiai szemlélet az építésben (is) érvényesül. Az épületek ún. passzív házak helyben kitermelt földfalakkal, a födémén az árnyékos oldalon vastag klimatizáló földfeltöltéssel, a napos oldalon megújulóenergia-hasznosító felülettel. Az alaprajzok a hagyományos háromszögű tornácos tanya ház továbbfejlesztései. Új elem a nappali- és fürdőszoba, s a gyerekek és vendégek elhelyezésére hasznosított tetőtér. A beltelekre sok további ötlet van, mert a Makovecz Imre által létrehozott, a vidékfejlesztésben elkötelezett Kós Kásoly Egyesülés Vándoriskolájának felvételi feladata 2012-ben a beltelek építészeti megoldása volt. A lakóegységek létrehozását bérlakásépítési konstrukcióval kellene ösztönözni (a bizonytalan „Ócsa-program” helyett), megtartva a kalákaépítés közösségteremtő szokását.

Az ismertetett tervkoncepció személyes indítékból született. A megújulóenergia-felhasználás szakértője Kujbus Attila mérnök volt. A további munkákhoz, a a gazdálkodási munkarész kidolgozásához gyakorló biogazda szakértő bevonása szükséges. Köszönettel tartozom Lezsák Sándor elnök úrnak eddigi biztató segítségéért.

Szeretném, ha a terv és az írás másokat is inspirálna, meglátnánk a hernyóban a lepkét, az ősök szellemét, hiszen mindez egyszer már (más céllal) megtörtént.

THE VISION OF MODERN AND ORGANIC HOMESTEADS, CARRYING THE TRADITION FORWARD

Csaba Bodonyi has developed a conceptual development plan aiming to modernize the clusters of Hungarian homesteads, called *bokortanya*, peculiar for the Nyíregyháza region. Economically, socially and administratively speaking, these clusters of homesteads have evolved a strong ecological and organic cohesion by the 21st century. Most importantly, they exist independently from the network, having achieved self-sufficiency based on renewable energy resources; they specialize on exploiting the market potential of organic agriculture; and they have successfully put the ecological approach into practice through community-owned fleet of machinery, warehouses and community buildings.